

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ
КЕРІВНИХ КАДРІВ ОСВІТИ ЗА ОЧНО-ДИСТАНЦІЙНОЮ
ФОРМОЮ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
(акмеологічний підхід)**

Комплексно аналізуються психологічні особливості навчання керівних кадрів освіти за очно-дистанційною формою підвищення кваліфікації та шляхи оптимізації освітнього процесу вищого навчального закладу післядипломної педагогічної освіти, а саме: акмеологічні — опис психологічних характеристик «дорослих» слухачів, які навчаються дистанційно; процес побудови спілкування в системі «викладач-слухач» і «слухач-слухач» в умовах дистанційного навчання; особливості перебігу когнітивних процесів у дистанційному навчанні і зворотний вплив цього навчання на пізнавальну діяльність слухачів.

Ключові слова: акмеологічні особливості, когнітивний процес, очно-дистанційна форма, підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти, емоційна сфера, мотивація, спілкування, оптимізація, психодіагностичні процедури, особистісно-професійна компетентність.

Постановка проблеми

Вступ. В умовах прискореного процесу оновлення знань в усіх предметних галузях побудова ефективної системи підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти є одним з пріоритетних завдань вищих навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти (далі – ВНЗ ППО). Це завдання ускладнюється для тих з них, які впроваджують дистанційні технології на базі сучасних інформаційно-комунікативних засобів.

Слід акцентувати увагу на тому, що проблеми дистанційного навчання досліджує широке коло вітчизняних і зарубіжних науковців.

Аналіз останніх досліджень. Так, питання відкритої освіти та дистанційного навчання висвітлено у працях О. Андрєєва, В. Бикова, А. Калмикова, О. Орчакова, Є. Полат, А. Хуторського та ін. Організаційно-педагогічним основам дистанційної освіти в Україні і за кордоном присвячено науковий доробок Р. Гуревича, В. Олійника, С. Синенко, Б. Шуневича та ін. Проблеми упровадження інформаційних і комунікаційних технологій у навчальний процес досліджують В. Биков, М. Жалдак, М. Кадемія, Ю. Триус, В. Кухаренко та ін. Проблемаам дистанційного навчання в неперервній професійній освіті присвячені наукові доробки С. Калашнікової, Н. Морзе, В. Осадчого, С. Сисоевої, М. Солдатенко та ін. Проблеми підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти за очно-дистанційною формою досліджують В. Гравіт, Н. Клокар, В. Олійник, О. Самойленко та ін.

В умовах дистанційного навчання важливими є психологічні чинники. Нами пропонується впровадження психодіагностичних процедур на початку навчання, орієнтованих на виявлення індивідуально-психологічних особливостей слухачів, для складання психологічного портрета слухача-керівника освіти. Це б дало змогу тьютору (викладачу-консультанту, викладачу-куратору групи в дистанційному навчанні) врахувати особистісні особливості, створюючи сприятливе комунікативне середовище, та

вибирати ефективні засоби впливу на слухачів, їхню емоційно-мотиваційну сферу, а також запровадити на початку та на завершенні навчання моніторингову оцінку та самооцінку сформованості особистісно-професійних якостей керівника освіти, яка, у свою чергу, дасть можливість скласти соціально-психологічний портрет сучасного керівника освіти з виявленням певних тенденцій і запитів на задоволення його потреб у навчанні з особистісно-професійного розвитку та професійного вдосконалення, а також дослідити мотиваційну складову його самостійної роботи як слухача курсів підвищення кваліфікації за очно-дистанційною формою навчання. У разі врахування цього результату моніторингового дослідження сприятимуть підвищенню змістовності професійних програм підвищення кваліфікації керівників освіти.

Мета статті – проаналізувати та дати психолого-педагогічне й акмеологічне обґрунтування навчання керівних кадрів освіти за очно-дистанційною формою, що характеризується відповідними особливостями в освітньому напрямі підвищення кваліфікації, запропонувати впровадження психодіагностичних процедур, оцінки та самооцінки сформованості особистісно-професійних якостей керівних і педагогічних кадрів освіти з метою оптимізації навчального процесу в дистанційному форматі.

Виклад основного матеріалу

Демократизація та гуманізація всіх сфер життя нашого суспільства передбачає зростання вимог до професіоналізму та компетентності кадрів. У таких умовах забезпечення необхідного рівня професійної та особистісної компетентності стає одним з основних завдань системи професійної освіти, підвищення кваліфікації зокрема.

За даними Плану-графіку підвищення кваліфікації керівних, педагогічних і науково-педагогічних кадрів освіти на 2013 р. [12], загальна чисельність заявок на підвищення кваліфікації по Україні згідно з нижчеподаною таблицею 1 становить:

Таблиця 1

Планування підвищення кваліфікації керівників освіти в УМО НАПН України на 2013 рік

№ з/п	Напрями слухачів	Кількість осіб
1	Працівники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій галузі знань 1501 «державне управління» (за професійними програмами підвищення кваліфікації державних службовців V–VII категорії посад)	128
2	Керівники закладів освіти 0101 «Педагогічна освіта»: керівні кадри ВНЗ III–IV рівнів акредитації	361
3	Керівні та педагогічні кадри ВНЗ I–II рівнів акредитації	207
4	Керівні кадри закладів післядипломної педагогічної освіти	183
5	Керівні кадри дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних закладів освіти	297
6	Керівні кадри професійно-технічних навчальних закладів	497
7	Керівники методичних служб	135
	Усього	1808

Без перебільшення можна вважати, що від професіоналізму роботи цих людей, рівня підготовки, кваліфікації та моральних установок керівника освіти багато в чому залежать доля суспільства, нашої держави, сьогодення та майбутнє України.

Технологія дистанційного навчання є якісно новим прогресивним способом здобуття освіти на основі ідей «відкритої освіти» завдяки можливостям сучасних інформаційних технологій.

У комплексі психологічних особливостей очно-дистанційного підвищення кваліфікації керівників освіти можна виділити кілька груп, що вимагають особливого розгляду. До першої групи психологічних особливостей належать акмеологічні — визначення вікового діапазону слухачів, здібних до дистанційного навчання, і опис їх психологічних характеристик, до другої групи — процес побудови спілкування в системі «викладач-слухач» і «слухач-слухач» в умовах дистанційного навчання, до третьої — особливості протікання когнітивних процесів у дистанційному навчанні і зворотний вплив цього навчання на пізнавальну діяльність слухачів.

Стосовно вікових особливостей «аудиторії» в системі підвищення кваліфікації слід зазначити, що тільки в останнє десятиліття більша увага стала приділятися психологічним особливостям періоду дорослості, хоча ще в 1928 р. Н. Рибніков створив такий розділ вікової психології, як «акмеологія», поставивши тим самим завдання з вивчення періоду зрілості. На сьогодні межі цього періоду в умовах нашого суспільства виглядають таким чином: 17–18 років — нижня межа дорослості, 55 — для жінок, 60 років — для чоловіків — верхня. Нижня межа дорослості — це закінчення середньої загальноосвітньої школи і початок самостійного життя, а верхня межа визначається досягненням пенсійного віку [13].

З погляду підвищення кваліфікації твердження про безперервність психічного розвитку людини в період дорослості видається важливим з двох причин: на сьогодні учасниками підвищення кваліфікації є дорослі, і принцип безперервності процесу розвитку впродовж усього людського життя припускає використання курсів підвищення кваліфікації з урахуванням вікових особливостей. Зазначимо, саме доросла аудиторія віддала перевагу дистанційній формі навчання.

А для керівників освіти, робочий час яких заповнений до кожної хвилини, дистанційна форма навчання є найбільш придатною, щоб здобути додаткову освіту або підвищити кваліфікацію, пройти перепідготовку.

Відзначимо важливі відмінності в когнітивній сфері керівника освіти, який навчається дистанційно. Структура цілевизначення керівника освіти як слухача є більш зрілою, ніж аналогічна структура, скажімо, студента. Керівник освіти є більш цілеспрямованим і більшою мірою здатний контролювати процес навчання, планувати свою самостійну навчальну діяльність.

Пізнавальна мотивація керівника освіти тісно пов'язана з його професійними потребами. Він цінує можливість свободи вибору змісту, форм подання і рівня складності навчального матеріалу. Добре уявляючи, які знання можуть знадобитися в професійній діяльності, він вибирає власну навчальну траєкторію. Отже, позитивний вплив дистанційного навчання на керівника освіти полягає в тому, що підвищується його творчий та інтелектуальний потенціал за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, уміння працювати з комп'ютерною технікою та самостійно ухвалювати відповідальні рішення.

Його емоційна сфера більш стійка і відрізняється довільністю. Тому слухач-керівник освіти легше переживає обмежений емоційний контакт між викладачем і колегами-слухачами. Але доросла аудиторія ставить підвищені вимоги до особистості викладача, стилю викладання і ставлення викладача до слухачів.

Когнітивна сфера аудиторії освітянина-управлінця характеризується можливістю абстрагування і використання практичного інтелекту (що сформувався на основі життєво-професійного досвіду). У процесі самоосвіти за допомогою комп'ютерних мереж, як правило, використовується кілька джерел навчальної інформації. Проте дані, наведені в різних джерелах, можуть не збігатися або відображати протилежні погляди. Керівники освіти здатні проаналізувати і зіставити суперечливі дані про один і той самий предмет.

Виділяючи керівників освіти як дорослих та основну вікову категорію, що під час самостійної роботи навчається дистанційно, нам здається необхідним розглянути психологічні особливості, характерні для цього етапу людського життя.

Психофізіологічний розвиток має складний характер, який визначається дією закону гетерохронності. Різноманітність виявляється в «дозріванні» різних сторін однієї і тієї ж самої функції. Гетерохронність має місце і під час зіставлення вікових кривих різних психічних функцій. Б. Ананьєв виявив, що різко виражене зниження невербальних функцій, яке прогресує до 40 років, супроводжується прогресом вербальних функцій, які, у свою чергу, досягають найвищого рівня до 40–45 років. «Безумовно, що мовно-мислинневі вторинно-сигнальні функції протистоять загальному процесу старіння і самі зазнають інволюційних зсувів значно пізніше від решти психофізіологічних функцій» [3].

Трудова діяльність, а також практичний досвід і тренуваність виступають як основний сенсibiliзуючий чинник. Б. Ананьєв, розкриваючи умови сенсibiliзації функцій, робить акцент на інструментально-технічному оснащенні діяльності і комунікації. Досягнення нових, вищих рівнів функціонального розвитку в зрілі роки в процесі трудової діяльності можливе завдяки перебуванню психічних функцій в умовах оптимального навантаження, посиленої мотивації та операційних перетворень.

Вітчизняні психологи провели низку досліджень, які довели, що в період дорослості когнітивна сфера продовжує зазнавати різних структурних змін. Б. Ананьєв, характеризуючи виникнення міжфункціональних зв'язків у структурі інтелекту дорослої людини, розкрив основні тенденції і закономірності цього процесу. У 18–21 рік інтелектуальні функції представлені у вигляді відносно простої структури — ланцюжка зв'язків. Але вже в 22–25 років кореляційні зв'язки утворюють складний комплекс, що групується навколо двох центрів — мнемологічного (пам'ять-мислення) і аттенційного (чинник уваги).

Структура цього комплексу зберігається до 30 років, а кількість позитивних і негативних кореляцій збільшується. У 30–35 років увесь комплекс, що склався, перебудовується у зв'язку з тим, що єдиний мнемологічний центр розпадається, і виникають два самостійних ядра: мнемічне і логічне, при цьому аттенційний чинник зберігає своє положення [3].

Становлення цілісності інтелекту — процес багаторічний і суперечливий. Б. Ананьєв зазначав, що провідну роль у цьому процесі відіграють освіта (обсяг засвоєних

знань, загальний рівень інформації) і навчання (оволодіння знаннями, уміннями і навичками).

Унаслідок проведених комплексних досліджень Б. Ананьєв дійшов важливого висновку: в процесі розвитку дорослої людини спостерігається ускладнення ступеня навчання. Період дорослості є найпродуктивнішим щодо вищих досягнень інтелекту.

У зв'язку з вищим рівнем інтелектуальної і творчої активності слухачів-керівників освіти під час самостійної роботи (дистанційно) на курсах підвищення кваліфікації, нами було відзначено, що багато хто з них здатний досягнути досить високих результатів у навчанні.

Але інтелектуальна діяльність, особливо її вищі творчі форми, тісно пов'язана з особистістю людини. Як підкреслював Б. Ананьєв, зв'язки інтелекту і особистості мають прояв у мотивації розумової діяльності, яка залежить від установок, потреб, інтересів та ідеалів особистості, рівня її домагань, що багато в чому визначає активність інтелекту. У свою чергу, характерологічні властивості особистості і структура її мотивів залежать від ставлення цієї особистості до дійсності, від досвіду пізнання світу, світогляду і загального розвитку інтелекту. Отже, важливим є і той факт, що дистанційне навчання розширює і оновлює функції викладача, який має координувати пізнавальний процес, постійно вдосконалювати навчальний процес, який здійснюється дистанційно, підвищувати творчу активність і кваліфікацію згідно з нововведеннями та інноваціями.

Особливий інтерес становить та обставина, що під час дистанційного навчання інколи знижується мотивація до навчання, трапляється, що слухачі припиняють вчитися в прямому і переносному розумінні. Незважаючи на те, що мотивами відмови слухачів від подальшого проходження будь-якого самостійного завдання дистанційно називають в основному побутові причини (брак часу, сімейні проблеми, обставини на роботі, проблеми із здоров'ям, технічні проблеми неможливості працювати в Інтернет-середовищі тощо), ми вважаємо, що це непрямі чинники. Причиною цього скоріше є мотиваційний і емоційний компоненти навчання.

У зарубіжній психології проблема переривання традиційного дистанційного навчання того, хто навчається, вивчається досить активно. Так, було досліджено, що чинником, який найбільше впливає на рішення студентів продовжити або перервати дистанційне навчання, виявилася задоволеність або незадоволеність спілкуванням з викладачем. Під час дослідження Каськеллі, Денехера і Прунелла, проведеного в 1997 р. у Відкритому Університеті Великобританії, було виявлено, що контакт з викладачем необхідний не тільки для з'ясування незрозумілих тем, а й для підтримки мотивації до навчання і співпраці з однокурсниками.

Отже, не тільки недостатнє спілкування з викладачем-консультантом впливає на появу бажання у слухача кинути дистанційне навчання, істотним є обмежене спілкування з колегами по навчанню. Зниження інтересу та схильність кинути навчання в умовах дистанційного навчання може виникнути від відчуття ізольованості і браку взаємин з колегами по навчанню.

Такі недоліки дистанційного навчання були враховані вченими УМО НАПН України в період організації підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти з використанням дистанційної форми навчання. Слухачам була запропонована

комбінована очно-дистанційна (blended learning, hybrid courses) форма навчання, яка передбачає підвищення кваліфікації в три етапи.

I етап – організаційно-настановна сесія (очно)

II етап – керована самостійна робота слухачів (дистанційно)

III етап – залікова сесія (очно).

Зазначимо, що системою організації навчального процесу була обрана кредитно-модульна.

Основні показники очно-дистанційної форми навчання — загальна тривалість навчання; бюджет часу (загальний), зміст етапів. Типовий варіант — тривалість навчання (підвищення кваліфікації) — загальна — 6 місяців, 24 тижні. Бюджет часу — загальний — 7 кредитів / 210 год. Зміст етапів (сесій) визначається програмою, навчальним, навчально-тематичним планами.

На сьогодні така модель підвищення кваліфікації за очно-дистанційною формою активно використовується навчальними закладами всієї системи післядипломної педагогічної освіти.

Не останнім фактором у перериванні дистанційного навчання стає досвід «взаємодії» слухача з комп'ютером.

Слухач, який є користувачем-початківцем, за наявності більш ніж скромної текстової комунікації через відсутність звичайних елементів невербальної комунікації (візуальна інформація, вираз обличчя, зоровий контакт, жести та інші засоби невербальної комунікації), елементарних знань персонального комп'ютера відчуває невдоволеність, дискомфорт від власної неспроможності, від чого знижується самооцінка. Це також може спонукати кинути навчання.

Тому першочерговим завданням тьютора є оптимізація навчального процесу, перетворення його на комунікативно сприятливий, такий, щоб слухачі безпосередньо контактували між собою і, як наслідок, відчували себе причетними до групи, навчального закладу в цілому.

Аудиторія керівників освіти доросла і здебільшого використовує певний професійний комунікативно-інтерактивний досвід, необхідний у процесі життєдіяльності, але внаслідок темпераментально-характерологічних особливостей особистості такими є не всі слухачі. Враховуючи це, доцільним є проводити на початку підвищення кваліфікації психодіагностичні процедури, орієнтовані на виявлення індивідуально-психологічних особливостей слухачів. Це дає змогу будувати психологічний портрет слухача з тим, щоб тьютор враховував особистісні особливості, створюючи сприятливе комунікативне середовище і міг вибирати ефективні засоби впливу на слухачів, на їхню емоційно-мотиваційну сферу.

Водночас, як показують результати досліджень учених кафедри психології управління УМО НАПН України [4], до психологічних проблем дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти можна віднести:

1. Необхідність розвитку мотивації дистанційного навчання для значної частини слухачів системи ППО, особливо, старших за віком.

2. Недостатній рівень інформаційної готовності (готовності до пошуку, сприйняття, засвоєння, опрацювання інформації за допомогою різноманітних ресурсів).

3. Організація моніторингу ефективності та якості навчання з урахуванням психологічних особливостей слухачів та ін.

Як свідчить практика роботи вчених-психологів УМО НАПН України, психологічну підготовку слухача до дистанційного навчання в системі ППО доцільно здійснювати в 4 етапи [4]. У таблиці 2 подана характеристика кожного етапу.

Таблиця 2

**Психологічна підготовка слухача
до дистанційного навчання в системі ППО**

Етап	Зміст	Форми роботи
I. Підготовчий	Спрямований на актуалізацію установки на професійне вдосконалення	Групові дискусії, інтерактивні методи
II. Діагностичний	Забезпечує самопізнання та рефлексію рівнів сформованості професійної компетентності та її складових	Психологічний практикум
III. Розвитку здатності до вдосконалення професійної компетентності	Здійснюється через оцінку слухачами ресурсних можливостей вимогам професії, їхню саморегуляцію та самоконтроль	Спецкурси, практичні заняття, тренінги
IV. Закріплення та розвиток особистісних новоутворень як складових психологічної компетентності	Забезпечує можливість побудови індивідуальної траєкторії самовдосконалення, саморозвитку управлінців	Проектна діяльність, психологічне консультування, психологічна самоосвіта

Бажання у слухача курсів підвищення кваліфікації вчитися дистанційно формується відповідно до принципу педагогічної взаємодії, який дає змогу викладачу під час навчального процесу надавати психологічну підтримку слухачам і формувати їхні мотиваційно-ціннісні установки, зокрема й на самореалізацію. Тому слід зазначити, що від викладача-консультанта вимагається, крім професійної компетентності в предметній галузі, й психологічна та комунікативна компетентність. В УМО НАПН України запроваджено рейтингові оцінювання кураторів-тьюторів слухачами, що свідчить про їхню педагогічну успішність.

Система дистанційного навчання слухачів-керівників освіти дає змогу реалізувати всі типи спілкування. Зупинимося на спілкуванні он-лайн (синхронному) та оф-лайн (асинхронному). У сьогоденній практиці дистанційного навчання найчастіше використовується модель асинхронного спілкування з використанням електронної пошти та синхронного у вигляді чатів та телеконференцій (форумів). Вважаємо, що навіть така проста в технологічному плані модель спілкування під час проведення психологічно компетентних стратегій здатна забезпечити повноцінний емоційний контакт із слухачами.

Дослідження, проведені у Відкритому Університеті Великобританії [14], дали змогу визначити вимоги студентів до спілкування з викладачами:

- ввічливе, шанобливе ставлення;
- зрозуміла і об'єктивна система оцінок;
- пояснення й обґрунтування оцінок, що виставляються;

- розуміння студентами значення оцінок і того, чи є прогрес, навіть якщо оцінки залишаються тими ж самими;

- підхід, заснований на симпатії, підтримці, дружелюбності, який показує, що викладач цілком перебуває на боці студентів;

- відсутність навіть натяку на грубість або зарозумілість;

- підтримка і підстрахування із збереженням об'єктивності;

- змістовні та доброзичливі за формою коментарі;

- наявність конструктивних порад (яким чином і що треба було робити, прями посилання на матеріали курсу і вказівки, де знаходиться те, що вони пропустили або недостатньо розуміли та ін.);

- наявність стимулів до подальшого просування;

- відсутність складних, заплутаних або незрозумілих відповідей з боку викладача;

- можливість у разі потреби зустрічі з викладачем;

- швидкий відгук.

Отже, однією з основних психологічних проблем дистанційного навчання на сьогодні є спілкування або емоційна взаємодія між викладачем і слухачами, а також між самими слухачами. У процесі дистанційного навчання виникає величезний дефіцит соціально-емоційного контакту і це незважаючи на те, що нові інформаційні технології претендують на можливість легкого розширення контакту між людьми. У реальності в певний момент нові інформаційні технології сприяють збільшенню кількісного аспекту активності при дистанційному навчанні, але при цьому страждає якісний аспект взаємодії між слухачами і викладачем-консультантом, а також між самими колегами у межах навчальної групи. Реалізація очних консультацій або консультацій у режимі он-лайн у системі «тьютор-слухач» і «слухач-слухач» може істотно підвищити результативність дистанційного навчання.

Слід звернути увагу ще й на такий важливий чинник, як самостійна робота слухачів. Успішність дистанційного навчання багато в чому визначається її продуктивністю.

Слухачі з низьким рівнем самоорганізації не здатні самостійно планувати свій час і навчальну діяльність, навіть якщо їм і надається така можливість. Ми вважаємо, що такі слухачі потребують психолого-педагогічної та акмеологічної підтримки у вигляді консультаційного супроводу і створення спеціальних умов, що враховують їхній темперамент та сприяють позитивній динаміці розвитку їх мотиваційної сфери.

Л. Лаптевим розроблена методика моніторингової оцінки та самооцінки сформованості особистісно-професійних якостей слухача, яка запроваджується на початку та в кінці дистанційного навчання [6].

В основу методики покладено акмеологічний підхід до вивчення цілісної моделі суб'єкта професійної діяльності. Зміст моделі визначається цілями та завданнями галузі, яку він представляє. Досягнення результатів діяльності, які вимагаються, вирішальною мірою залежить від ефективності виконання слухачем покладених на нього функцій. Кожен з них здатний успішно реалізовувати ці функції за досить високого рівня сформованості соціально-ціннісної особистісної позиції та потрібних якостей. Найзначущі групи якостей, що зумовлюють індивідуальний стиль діяльності, вклю-

чають систему сформованості мотиваційно-ціннісних та емоційно-вольових, аналітико-конструктивних та діяльнісно-регулятивних, соціально-перцептивних та інших якостей.

Мотиваційно-ціннісні й емоційно-вольові якості відіграють роль системоутворювальної детермінанти, спонукального регулятора, що визначає індивідуальну позицію, спрямованість та особливості професійної активності.

Аналітико-конструктивні якості визначають здатність аналізувати систему праці, знаходити та приймати продуктивні рішення, конструювати, планувати та прогнозувати оптимальну практичну діяльність щодо досягнення поставлених цілей і завдань.

Діяльнісно-регулятивні якості забезпечують відповідно до функцій і посадових обов'язків ефективно їх виконання (професійну діяльність; повсякденні стосунки; особистісно професійний розвиток).

Соціально-перцептивні якості дають змогу будувати оптимальні взаємини та взаємозв'язки, продуктивно спілкуватися та забезпечувати активну участь у комунікативних процесах.

Вибір вказаних груп професійно значущих якостей слухача зроблено відповідно до критеріїв оптимальності його праці, де визначальним компонентом виступає цілісно-професійний розвиток. Оптимальна праця здійснюється в рамках найбільш прийнятної концепції досягнення мети продуктивними технологіями за оптимального використання сил та засобів у максимально можливих сприятливих умовах. Цілісний особистісно-професійний розвиток суб'єкта праці передбачає гармонійне формування його як індивіда (природна особа); особистості (соціопродукту); суб'єкта діяльності (мотивована творча самореалізація в обраній професійній діяльності більше, ніж у будь-якій сфері праці); індивідуальності (цілісне продуктивне самовираження).

Така методика дає змогу:

- проводити оцінювання та давати самооцінку загального рівня сформованості особистісно-професійних якостей слухача як суб'єкта професійної діяльності;
- орієнтувати слухача на творчу самореалізацію у найбільш прийнятній сфері діяльності та розвиток недостатньо сформованих якостей;
- визначати групу якостей, що знижують ефективність професійної діяльності та рівень сформованості кожної із особистісно-професійних якостей;
- виявляти наявність якостей, які протипоказані для певної професійної діяльності, або тих, що не дають їй змоги бути результативною;
- виявляти потребу у специфічних професійних знаннях для вивчення чи подальшого вдосконалення;
- зіставляти результати оцінки та самооцінки сформованості професійно важливих якостей для досягнення їх максимальної об'єктивності.

Дослідження спрямоване на вивчення суб'єктивних показників суб'єкта професійної діяльності — слухача курсів підвищення кваліфікації. Ними виступають особистісні позиції та інші якості, які безпосередньо пов'язані з об'єктивними складовими професійної діяльності — цілями та завданнями галузі, яку він представляє, професійними функціями та результатами діяльності.

На нашу думку, моніторингова оцінка дасть можливість скласти соціально-психологічний портрет сучасного керівника освіти з виявленням певних тенденцій і запитів на задоволення його потреб у навчанні з особистісно-професійного розвитку та

професійного вдосконалення. У разі врахування цього результати моніторингу сприятимуть змістовності професійних програм підготовки та підвищення кваліфікації керівників освіти.

Висновки

На підставі проведеного нами дослідження, відзначимо:

- чинна система дистанційного навчання потребує оптимізації;
- причинами недосконалості процесу дистанційного навчання як психологічних чинників є, по-перше, відсутність повноцінного емоційного контакту під час навчання; по-друге, недостатність психологічної та комунікативної компетентності викладачів-консультантів;
- для удосконалення цього процесу потрібно запровадити психодіагностичні процедури на початку навчання, рейтингові оцінювання тьюторів слухачами; активізувати зворотний зв'язок з боку викладача; організувати психолого-акмеологічний супровід навчального процесу; запровадити навчання тьюторів з питань психолого-педагогічної компетентності.

Перспективними напрямками дослідження проблеми оптимізації системи дистанційного навчання у ВНЗ ППО слід вважати: дослідження психолого-педагогічного й акмеологічного компонентів навчання; запровадження психолого-акмеологічного супроводу в систему підвищення кваліфікації керівників освіти за дистанційною формою навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщенко О. В. Проблема дистанційного навчання дорослих у дослідженнях з порівняльної педагогіки. Інформаційні технології і засоби навчання [електронний ресурс] / О. В. Аніщенко // Інформаційні технології і засоби навчання. — 2011. — № 1(21). — Режим доступу : <http://www.journal.iitta.gov.ua>
2. Алюшина Н. О. Психолого-педагогічні та акмеологічні особливості дистанційного навчання державних службовців [електронний ресурс] / Н. О. Алюшина // Державне управління: теорія і практика. — 2005. — № 2. — Режим доступу : www.academy.gov.ua/ej/ej2
3. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. — СПб. : Питер, 2002. — 288 с. — (Серия «Мастера психологии»).
4. Бондарчук О. І. Психологічні особливості дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти / О. І. Бондарчук, О. О. Нежинська [електронний ресурс] (28 мая 2012 г. «Психология нового тысячелетия»: междунар. науч.-практ. конф. «Виртуальное образовательное проблемы»). — Режим доступу : http://psyscience.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Bondarchuk_Olena_2012.doc
5. Деркач А. А. Акмеология : учебник / А. А. Деркач. — М. : РАГС, 2002. — 650 с.
6. Лаптев Л. Г. Менеджмент: сущность, содержание, современные технологии / Л. Г. Лаптев ; Нац. ин-т бизнеса. — М. : Изд-во Нац. ин-та бизнеса, 1999. — 133 с. — Библиогр. : С. 129–133.

7. Ляхоцька Л. Л. Психологічні особливості Інтернету: матеріали VII наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми формування особистості лікаря у студентів-медиків»] / Л. Л. Ляхоцька, В. П. Ляхоцький. — К., 2007. — С. 37–38.

8. Ляхоцька Л. Л. Особливості мовної поведінки в середовищі Інтернету: матеріали VIII міжнар. наук-практ. конф. [«Актуальні проблеми формування особистості лікаря у студентів-медиків»] / Л. Л. Ляхоцька. — К., 2008. — С. 99–100.

9. Ляхоцька Л. Л. Самостійна робота слухачів курсів підвищення кваліфікації за очно-дистанційною формою навчання: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (26–27 берез. 2008 р. [«Розвиток післядипломної педагогічної освіти в Україні: стан, проблеми, перспективи»] / Л. Л. Ляхоцька. — К., 2008. — С. 158–165.

10. Ляхоцька Л. Л. Теорія та практика дистанційного навчання в освітньому просторі в системі підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти: сб. науч. ст. I Междунар. образовательного форума «Личность в едином образовательном пространстве» (5–7 мая 2010 г., г. Запорожье) / науч. ред. К. Л. Крутий / Л. Л. Ляхоцька. — Запорожье : ООО «ЛИПС» ЛТД, 2010. — Ч. 2. — С. 295–300.

11. Олійник В. В. Самостійна робота слухачів у процесі підвищення кваліфікації: наук.-метод. матеріали / В. В. Олійник, В. О. Гравіт Л. Л. Ляхоцька. — НАПН України, Ун-т менедж. освіти. — К., 2010. — 44 с.

12. План-графік підвищення кваліфікації керівних, педагогічних і науково-педагогічних кадрів освіти на 2013 рік : відомче вид. ДВНЗ «Університет менедж. освіти» НАПН України. — К., 2012. — 68 с.

13. Пожарский С. Д. Акмеология – наука о совершенствовании / С. Д. Пожарский [электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.rusnauka.com/NTSB_2006/Pedagogica/4_pozharskiy

14. Теория и практика дистанционного обучения: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева ; под ред. Е. С. Полат. — М. : Академия, 2004. — 416 с.

Ляхоцька Л. Л.

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧЕСКІЕ ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ
РУКОВОДЯЩИХ КАДРОВ ОБРАЗОВАНИЯ
ПО ОЧНО-ДИСТАНЦИОННОЙ ФОРМЕ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ
(акмеологический подход)**

Комплексно анализируются психологические особенности обучения руководящих кадров образования по очно-дистанционной форме повышения квалификации и пути оптимизации образовательного процесса вуза последипломного педагогического образования, а именно: акмеологические — описание психологических характеристик «взрослых» слушателей, обучающихся дистанционно; процесс построения общения в системе «преподаватель-слушатель» и «слушатель-слушатель» в условиях дистанционного обучения, особенности течения когнитивных процессов в дистанционном обучении и обратное влияние этого учения на познавательную деятельность слушателей.

Ключевые слова: акмеологические особенности, когнитивный процесс, очно-дистанционная форма, повышение квалификации руководящих кадров образования, эмоциональная сфера, мотивация, общение, оптимизация, психодиагностические процедуры, личностно-профессиональная компетентность.

Liakhotska L. L.

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PECULIARITIES
OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT TRAININGS FOR MANAGERS
OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS:
ONSITE AND DISTANCE FORMS OF EDUCATION
(acmeological approach)**

Comprehensively analyzes the psychological characteristics of professional development training for managers of educational institutions within onsite programs and distance forms of education; the author offers approaches to optimization of the overall educational process at the post-graduate pedagogical university. The following specifics are identified: acmeologic — a description of the psychological characteristics of the «adult» learners, within distance education programs; the process of construction of communication in the «teacher-student» format and «student-student» format in a distance learning settings; specifics of the cognitive processes in distance education and reverse impact of this learning format on the cognitive activity of students.

Key words: *acmeologic particularities, cognitive process, onsite and distance education format, professional development of educational managers, emotional sphere, motivation, communication, optimization, psychodiagnostic assessment, personal and professional competence.*